

De Vlaamse criticus Wouter Hillaert onderhoudt met zijn Nederlandse collega Simon van den Berg een briefwisseling in een poging de wederzijdse theatercultuur in haar overeenkomsten en verschillen zo kritisch mogelijk aan de orde te stellen. Aflevering 6.

Tekeningen Paul van der Steen

He Simor!

ZATERDAG ZONDAG MAANDAG, het debuut van ons Publiekstoneel, hebben we intussen achter de rug. Eén beeld blijft me 's nachts bezoeken: de voltallige Italiaanse familie die roodblozende appels geserveerd krijgt om ze op te eten met bestek. Het enthousiasme waarmee alle vijftig acteurs in de leegte snijden, lucht naar binnen happen en dat niets dan smakelijk opkauen! Dat krijg je natuurlijk met plastic appels, maar echt pijnlijk wordt het wanneer een of andere oom zonder zweem van ironie het verwijt krijgt dat 'hij als enige zijn dessert niet heeft verorberd', terwijl op alle vijftig borden nog net dezelfde appels blinken als toen ze wervelend werden opgediend...

Details? Niet binnen een decor dat voor de rest minutieus is gekopieerd uit een antieke meubelzaak. Sinds kort is dat mijn beeld van Vlaams, door minister Ancaux nieuw gesubsidieerd 'publiekstoneel': één grote onderschatting/aanfluiting van dat publiek. Elitair zijn zij die hun klanten als kleuters inschatten.

Wat is dat, Simon, goed publiekstoneel? Sinds DE ARCHITECT van Jakop Ahlbom ben ik het met je eens dat we daarin van jullie kunnen leren. De productie toont hetzelfde soort sluitend binnenhuisdecor (al betreft het hier clean, eigentijds design) voor hetzelfde verhaal over een ouder koppel: de routine in hun tanende liefde loopt uit op een kortsluiting. Maar het verschil met het gekakel bij het Publiekstoneel is huizenhoog. De man is de architect uit de titel, zijn vrouw een fysicus die haar veelbelovende carrière voor hem heeft opgegeven. Alleen is hij nu een starre brompot geworden. 'Architectuur bevrijdt de mens van zijn medemens, door er muren tussen te zetten.' Net met die afscheiding loopt het fout, als naast het koppel een jongere versie komt wonen, die hun leventje infiltrereert door een belerende keukenkast. Soundtrack, lichtswitches, *spooky* intermezzi, zelfs simpele goocheltrucs: alle toegankelijke glijmiddelen zet Ahlbom in om zijn beeldend surrealisme uit VIELFALT nog meer te doen spreken. Met succes, omdat – en dat is het verschil – die populaire technische middelen een inhoudelijke vertelling dienen. In veel publiekstoneel is het andersom.

DE ARCHITECT vertelt zelfs heel veel: over onze versplinterende gemeenschap, over dienstbare vrouwen tegenover machomannen, over ouder worden, over rationeel kijken versus de wereld subjectief herschepen, over toeval, mogelijks ook over dementie. Ahlbom laat heel veel open, hij neemt zijn publiek serieus. Vrijuit laat hij auteur Marijke Schermer citeren uit kennisgebieden als architectuur en kwantumfysica, en plooit hij de theorie van de parallelle werelden open: alles wat ooit gekozen *kon* worden, blijft parallel bestaan. Precies wat je op het toneel tussen beide koppels ziet gebeuren. In alles voel je dat Ahlboms totale beeld- en tekstmontage vertrekt vanuit één overdacht standpunt.

Wat dat illustreert, is opnieuw dat 'autonomie' en 'publiek' geen tegenstelling vormen. De problemen ontstaan pas waar ze dat wel doen, zoals in ZATERDAG ZONDAG MAANDAG: onder elk mankement voel je de toegaving die Dirk Tanghe heeft moeten doen. Ahlbom daarentegen lijkt de meer publieksgerichte versie van Wayne Traub: iemand die zijn rituele beelden van het onbewuste monteert binnen een verhaal met gaten, en zich daarvoor laat inspireren door andere kennisvelden en allerlei (populaire) cultuurstijlen. Hij beslist, hij trechtert, hij construeert. Hij is de architect, autonoom. Dat hoeft een breed publiek niet uit te sluiten.

Samenvattend vind ik geslaagd publiekstoneel geen technische kwestie (de kwaliteit van humor of acteer spel, de professionaliteit van de techniek), maar een kwestie van gelaagdheid, van mogelijke ingangen in een voorstelling. De eerste laag is vaak een beeldend-muzikale sfeer die teert op populaire vormen (zoals de illusionistische grepen bij Ahlbom): ze maakt van de voorstelling een aangename of verrassende ervaring, en sommige mensen hebben daaraan genoeg. Een tweede laag is meestal een volgbaar vertelkader, een heldere situatie zoals repertoirestukken die vaak aanbieden. Maar daaronder zitten ook nog eens denkstof en vormideeën met een meerwaarde, door een autonome blik zo bekeken dat onze dagelijkse herkenning een *wrong* krijgt. Althans, voor wie daarnaar zoekt. In ZATERDAG ZONDAG MAANDAG kon de eerste laag soms boeien, was de tweede doodsaa en ontbrak de derde zo goed als helemaal. In DE ARCHITECT merkte je alleen in kleine details dat die drie lagen niet steeds makkelijk op elkaar zijn aan te sluiten. In Nederland lijkt daar iets meer knowhow over, maar in Vlaanderen ontbreekt ze zeker niet. Zo stuur ik je de komende maand graag naar THE COVER-UPS OF ALABAMA van Johan Heldenbergh.

Wat het dan wel is dat jou kan storen aan het Vlaamse theater, beste Simon? Ik kreeg een idee toen ik van het nieuwe Arnhemse Oostpool de eerste productie *WAT HET LICHAAM NIET VERGEET* zag. Achter een immense glasplaat worden in regie van Marcus Azzini allerlei benaderingen van het lichaam in het uitstalraam gezet: de vleselijke kant ervan in een supertrage striptease, de seksuele kant ervan als een mooie actrice mannen uit het publiek vraagt naar hun bijgedachten bij haar opkomst, de existentiële kant ervan in een monoloog van een gestorvene over alle doodservaringen in zijn leven, de esthetische kant ervan in dans, de commerciële kant ervan, de manische kant ervan, noem maar op. Vele kanten, maar weinig lagen. Je voelt dat er sterk vanuit persoonlijke improvisaties is gewerkt, vanuit ieders eigen twijfels. *WAT HET LICHAAM NIET VERGEET* is onderhoudend, heeft een hoog *remember the body*-gehalte, maar weet weinig extra te vertellen. Volgens jouw kader had het een Vlaamse voorstelling kunnen zijn: meer performance dan theater, losse objecten op scène, een mix van uiteenlopende spelers die ieder hun eigen verhaal komen uitdrukken...

Volgens mij zien we hier geen Vlaams-Nederlands probleem, maar het collectiefmodel dat overrijp aan het worden is. Die verovering van de jaren zestig op de oude autoriteit lijkt nu ook buiten de collectieven de standaard geworden. Zelfs met regisseur: eerst samen rond een thema improviseren en dan ieders individuele act samenlijmen (zie *VENIZKE*). Ik herhaal mezelf, vrees ik: het is de tijd van vandaag. Het horizontale perspectief regeert, het kleine standpunt is de norm geworden. Niet alleen in de politiek en de media, maar dus ook in de repetitiezaal: iedereen is tegenwoordig maker, schrijver en zijn eigen dramaturg. Zou dat niet het probleem kunnen zijn, Simon? Niet autonomie op zich, maar ieders autonomie van onderaf? Glad ijs, gevaarlijke stelling, *I know*. Maar als ik DE ARCHITECT vergelijk met *WAT HET LICHAAM NIET VERGEET*, wil ik even heel hard de verticale autonomie van de maker-als-architect verdedigen: hij of zij die de rest strak aanstuurt vanuit een eigen vooropgezet idee, een vorm, een tekst, een inzet, een plan. Dat is wat we missen, zowel in het Vlaamse als het Nederlandse theater. Meer persoonlijkheden met goede ideeën en de autoriteit om ze door te drijven.

Ik groet je,
Wouter